

ESCOLA CIUTADANA I CIUTAT EDUCADORA

Marta Maffei

Secretària General de CTERA

Participació al Fòrum Mundial d'Educació

És vital l'intercanvi i la difusió d'experiències educatives concretes i la discussió i el debat sobre escola ciutadana i ciutat educadora, precisament en el marc de les creixents dificultats amb què ens enfrontem cada dia, justament perquè són experiències que van néixer també enmig de dificultats semblants i creixen i transformen i ajuden a construir participació popular.

Per a nosaltres, aquest Fòrum Mundial d'Educació és una esperança i una oportunitat. Una possibilitat de construir plegats una cultura distinta a l'individualisme, la competència descarnada i el guany del mercat com un únic paradigma visible.

Tot Brasil és una esperança oberta i un fort senyal que encara estem a temps de recuperar una educació pública i popular que ens ajudi a transformar aquestes insubstancials democràcies i a superar l'exclusió i el fracàs com a destí manifest de la major part de la humanitat.

Experiències com la de Porto Alegre ens deixen ensenyaments decididament significatius:

- Demostren amb tota evidència que les escoles canvien només quan s'articulen amb defora, quan la realitat és part del procés d'apre-

nentatge i s'interactua dinàmicament amb la seva comunitat.

- Que qualsevol proposta educativa articula sempre amb un projecte polític i social hegemònic. Per tant, per als docents i per a la comunitat, és definitori saber que no hi ha educació ni coneixement neutral. Per tant l'escola ciutadana condueix el procés educatiu cap a la construcció col·lectiva d'una hegemonia popular, solidària, incloent i dinàmica, que eviti l'exclusió social o la perillosa inclusió en sistemes cada cop més desiguals i injustos que es construeix en el vincle entre pedagogia i hegemonia de mercat.

- Que l'educació ciutadana dins i fora de l'escola és una construcció direccional, pensada, carregada d'intencionalitat, articulada amb una concepció de l'home i del món i on la participació de la ciutadania en la formulació i fiscalització de polítiques és la clau.

- Que la formació de subjectes autònoms i ciutadans plens és impossible en societats no democràtiques. No eduquem per a l'escola, eduquem per a la vida i per radicalitzar la democràcia que és simultàniament l'eina i l'objectiu de la formació de ciutadana. Escoles democràtiques per a ciutadans democràtics i ciutats democràtiques per a escoles democràtiques en constant i recíproca dialèctica.

- Que l'escola ciutadana és l'escola sustentada bàsicament en els principis de Paulo Freire: les necessitats de l'alumnat i de la comunitat són primer que res; el diàleg en la base del procés educatiu; el respecte a la pluralitat i diversitat culturals són el motor; educació per a la llibertat i

David Abril, ponent de Mallorca, amb Marta Maffei

l'autonomia humanes i un procés educatiu que és permanent descobriment i producció i no simple transmissió històrica de coneixements.

Coneixem els principis de l'escola ciutadana i sentim la força d'aquesta de Porto Alegre que va avançar significativament en la democràcia activa, en el pressupost participatiu, en l'autonomia escolar que no significa anarquia o absència d'una direcció concreta sinó la presència activa de la comunitat educativa en la definició del seu planejament, però també en la definició del seu currículum, de les seves pràctiques, en el debat sobre el funcionament de la institució i en la definició de les polítiques educatives.

Una escola que necessita docents, treballadors intel·lectuals, capaços d'interrogar-se, de qüestionar, de compartir, d'innovar, de valorar i decidir èticament i no simples executors de polítiques i projectes curriculars decidits per tècnics que rarament trepitgen una escola i que han instal·lat en els últims anys la idea que la concepció i la producció educativa és de la tecnocràcia deixant per als docents l'execució de pràctiques estandarditzades, homogènies i suposadament neutrals.

Treballadors de l'educació crítics i constructius que deixin les mentides edulcorants i facin visibles les causes reals de l'exclusió, la misèria, l'explotació i la violència. Capaços d'anomenar les coses pel seu nom i distribuir el coneixement socialment valuós per transformar la desesperança i la resignació popular i lluita social.

Les escoles en la nostra Amèrica Llatina estan lluny encara de les necessitats i carències dels nens pobres. Privats d'alimentació, d'estímul, de materials de treball, d'ajuda i suport per adquirir la disciplina d'estudi i treball que qualsevol nen dels sectors mitjans i alts tenen a l'abast de la mà, els nens pobres fracassen, repeteixen i abandonen.

Per això necessitem una escola que compensi les seves carències i deixi d'usar com justificatiu del fracàs la malversació dels principis de la llibertat i el respecte a les diferències. La diversitat és un dret, però la pobresa, la desigualtat i el fracàs són sempre una injustícia humana, no són naturals ni una simple estadística.

Una escola que formi subjectes històrics i que a més de l'enfocament científic i psicològic que utilitza per entendre com s'aprèn, en quins temps, quines etapes i quins estímuls, pugui incorporar una mirada cultural, política, antropològica que li permeti a més a més contribuir al seu desenvolupament harmònic, despertar la seva creativitat, la seva sensibilitat, la seva consciència crítica, ajudarlos a ser més participatius, millor organitzats, millors persones, més humans i més solidaris per

relacionar-se millor entre ells i enfrontar plegats aquesta globalització violatòria, voraç i depredadora.

Perquè encara que per a Busch tot va ben excepte el terrorisme, per a nosaltres res no va ben encara sense terrorisme.

Una globalització que és el discurs fabricat per les multinacionals per diluir les barreres legals, culturals i laborals que aixecaven els nostres països empobrits per intentar salvar els seus productes i la seva gent.

Una globalització en què van usar els nostres propis governs i les organitzacions multilaterals per aconseguir la submissió, l'obertura indiscriminada del nostre comerç i sobretot el fabulós deute extern convertit en la clau que els obre totes les portes.

Una globalització del poder i la riquesa on els grups econòmics i les empreses han construït una societat planetària en tant que no hi ha societat civil planetària, ni drets humans, civils o socials que hagin aconseguit conformar una xarxa protectora prou forta i efectiva.

Per a nosaltres és la globalització de la pobresa, la misèria i l'exclusió que es procura invisibilitzar, fer que la considerem natural i perdem, la reiteració interminable de la seva presència, la capacitat d'escandalitzar-nos, de commoure'ns i d'actuar per remeiar-la. Per a aquesta misèria i exclusió, la globalització neoliberal no té solució, perquè no hi ha solució si no es distribueix amb justícia la riquesa, el coneixement i la terra.

No obstant això, el neoliberalisme, mitjançant els programes d'assistència social, escolaritza tots els nens i nenes, infants i adolescents que no mengen, que no es curen, que viuen al carrer i tracta de fer-nos creure que si deixen de ser analfabets, encara que continuïn sent pobres i malalts, se salvaran.

L'educació millora sens dubte les seves possibilitats, els ajuda a comprendre la seva realitat, millora les seves perspectives laborals, pot aconseguir la seva inclusió en una societat desigual, injusta i violenta. Però aquest no és el nostre objectiu, no volem inclusió amb misèria, amb resignació, on els nens aprenguin a competir a disputar l'escassetat. Volem una educació ciutadana fundada en la igualtat. Igualtat jurídica, social econòmica i cultural.

Una escola ciutadana per al protagonisme en la construcció social, en la societat que volem, en l'Estat que volem. En el mercat que volem.

Participar, com diu Marcos Arruda, és construir poder, poder polític, poder social, poder econòmic i poder cultural. Particularment poder cultural perquè no hi ha dominació que no comenci per la dominació cultural i, en el nostre cas per l'acceptació per part de rics i pobres que aquest estat de

coses és natural i a més a més continu, present perpetu.

Una escola ciutadana per a una ciutat que educi. Una escola amb un projecte de ciutadania que no es limita al reconeixement dels drets establerts i ni tan sols al seu exercici concret, sinó que estableix una mirada, una òptica, una posició, un procés de construcció permanent que ajuda a comprendre que darrere cada necessitat hi ha un dret i cal hem d'organitzar-nos perquè les necessitats generin a més del dret natural, un dret efectiu.

Per això, com diu Robert Boyer, si la societat no s'organitza el Mercat li guanya.

Les institucions són febles i no ens protegeixen de la tempesta global. Una societat dividida, debilitada, pels grups dominants, encara que no sigui alfabetada, serà usada i manipulada pels mitjans de comunicació que manegen aquests mateixos grups per fragmentar-la més, per anestesiar-la més i per evitar un altre protagonisme que no sigui el virtual, el protagonisme del que agafa el telèfon per votar una enquesta televisiva. Per això, si la societat no s'organitza i s'enforteix participant, generant drets i controlant les seves institucions, el mercat li guanya.

La disconformitat privada i no organitzada reproduceix la societat conservadora.

Vegem sinó, en els nostres països, tenim constitucions i ordenaments jurídics que es fan ressò de totes les declaracions, convenis i principis democràtics, però la vigència dels quals és substantivament teòrica i divorciada de la pràctica amb què estableix una distància de vegades abismal. Precisament aquesta diferència entre teoria i pràctica del sistema legal és un dels dèficits més seriosos i una de les claus per entendre perquè les nostres democràcies estan tan debilitades. Llitem durant anys perquè s'incloguin els nostres drets en el règim legal, però a Amèrica Llatina això no és garantia de compliment ni de respecte a la llei. No és garantia, com diu el Comandant Marcos que es mani obeint.

Prècisament és un lloc comú en aquests temps escoltar les queixes sobre la pèrdua o el deteriorament de les virtuts polítiques i la creixent apatia i desconfiança social com a detonants del deteriorament democràtic. Sens dubte el desinterès i la degradació en les relacions polítiques afavoreixen la continuïtat de l'hegemonia dels sectors dominants.

Per això és bo que estiguem preocupats per l'exercici de la ciutadania, és una preocupació per la supervivència mateixa de la democràcia en contextos d'apatia i fort descrèdit en l'exercici de la funció de la política.

I pensar que els nostres pobles, víctimes actuals del desencant electoral, van lluitar bravament per derrotar en la dècada del "80" les dictadures militars criminals, responsables de la desaparició i mort de desenes de milers de ciutadans i ho vam fer; alimentant l'esperança d'una profunda democratització que ens tornés l'exercici dels drets humans, civils, socials, polítics, econòmics.

El discurs dominant diu que avui, les nostres democràcies llatinoamericanes s'han consolidat i s'allunyen del perill dels cops d'estat, però les nostres democràcies són fràgils. Li anem perdent la por a la dictadura però han crescut fins a l'infinit altres pors; la por a la desocupació, a la misèria, a la violència, al desemparament. A la vellesa o a la guerra.

Democràcies immensament febles i incapaces de resoldre els problemes concrets de la gent, d'interessar-se per les necessitats i urgències dels nostres pobles.

Partits polítics i governs que continuen arrossegant vells i nous vicis, cabdills i punters que continuen creixent a l'ombra d'un poder que els usa i manipula en el seu propi benefici, restant credibilitat i allunyant la participació popular genuïna.

S'han erosionat els drets socials. El treball ha perdut la protecció de les lleis i el treballador és un objecte intercanviable i substituïble. Molt es parla de la formació dels treballadors com a capital humà però el ben cert és que se'l considera humà mentre és capital, quan deixa de ser capital rendible per a l'empresa, també deixa de ser humà, de tenir respostes a les seves necessitats humanes i de tenir dret a viure amb dignitat humana.

Creixen la misèria i la desigualtat a l'interior de cada país i entre els països com a producte de la injusta distribució de la riquesa.

L'Estat benefactor ha desplaçat el poble com a beneficiari i ha passat a ser el gestor interessat i protector/ benefactor dels interessos de les corporacions i grups dominants que a més a més exerceixen una forta capacitat de control sobre els partits polítics, els sindicats, l'exèrcit, les esglésies o els organismes de crèdit.

Els acords multilaterals se signen amb el més absolut desconeixement del poble i acaben sempre igual; redoblant les pressions per al pagament del deute i ajustos i reduccions pressupostàries per obtenir l'excedent de recaptació que ens permeti complir amb el deute extern. Altres acords multilaterals, com els impulsats OMC, el GATS o l'ALCA interfereixen fins i tot severament en l'exercici dels drets socials per anar-los transformant en serveis costosos i lucratis on les empreses i grans grups econòmics continuïn engrossint les seves arques,

violentant fins i tot les normes constitucionals i sotmetent els nostres països a l'arbitri de tribunals transnacionals que tornin a condemnar-nos a pagar més.

Les nostres democràcies declaren la igualtat jurídica en els textos legals, sense res que assegurí la seva vigència real. Legalment les persones tenen drets i per tant la lògica formal diu que estan donades les garanties per a la seva aplicació. Una teoria en permanentment contracció amb els fets on la igualtat jurídica no té res a veure amb les possibilitats concretes d'accedir als drets i exercir-los en plenitud.

Per als pobres els drets són a penes un tram d'assistencialisme. Una mica de salut, una mica d'educació, un subsidi o una bossa de menjar per evitar la reacció en cadena de milions d'exclusos, o alguna filantropia que ocultí les vertaderes causes i dimensions del problema i si trobem un espònsor millor.

Situacions d'injustícia agreujades per falta d'interdependència del poder judicial que per acció o omisió facilita les reiterades violacions a l'Estat de Dret, permet l'accionar mafiós de les policies i grups paramilitars i omple les presons de pobres que freqüentment delinqueixen en vertader estat de necessitat.

Una democràcia que, com diu Edgar Morín, s'exerceix enmig del creixement internacional de la barbàrie rancorosa que assumeixen certes formes de nacionalisme. Una societat que malgrat l'evidència que creix la interdependència va acreixent enemistats. Creixen les sectes religioses. Creix la incomprensió malgrat la major informatització i comunicació, i creix com una gangrena la violència social. I d'un creixent imperialisme que domina i monopolitza els recursos humans, els recursos tecnològics, els recursos financers, els mitjans de comunicació

i, sense que amb tot això aconseguixin convèncer-nos, també tenen el monopoli de les armes.

Per això per a nosaltres no és abastament, no ho ha estat mai amb la democratització de l'escola. És una passa, una necessitat, una eina, una condició per a l'accés a un coneixement que ens permeti participar, comunicar-nos, resoldre els nostres problemes i sobretot actuar, actuar a temps. Com diu León Felipe, ni abans ni sols, junts i a temps.

No és abastament tampoc fer una bona elecció, ja ho ha dit el president Lula, cal mantenir l'organització i la capacitat de lluita, als argentins ens va dir en la seva primera visita fora de Brasil, ningú té dret a deixar de lluitar.

I des del Fòrum Mundial d'Educació, proposarem, resistirem; construirem una educació ciutadana, en una escola pública i popular al servei dels interessos del nostre poble.

Brasil és per a tot Amèrica una esperança i l'escola ciutadana una generosa alternativa d'unitat i interacció entre l'escola que ensenya a participar i la ciutat que permet participar per educar, per educar-nos i per ser capaços, com diem en la nostra Central de Treballadors Argentins, la CTE, de governar el que és nostre, perquè el país és nostre. Per això les treballadores i els treballadors argentins hem decidit organitzar-nos per reconstruir un país que treballi els consensos en la diversitat i pluralitat d'idees, obert, democràtic, solidari, que reconstrueixi la mobilitat social, que ocupi els carrers i construeixi en el nostre poble el poder suficient per distribuir la riquesa amb justícia.

Per recuperar la nostra sobirania, exercir efectivament la democràcia participativa i espolsar-nos la corrupció política, econòmica i empresària que destrueix la participació ciutadana.

Estem decidits, com va dir Lula, a canviar la por per l'esperança.

Diferents ambients de carrer durant l'FSM